

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

ПАВЕЛ СЦЯЦКО

Імкліва і адразу заўважна ён увайшоў у беларускую лінгвістычную навуку на самым пачатку 1960-х гадоў і вось ужо больш за пяць дзесяцігоддзяў самааддана і плённа збірае, апісвае і даследуе «праменнае, звонкае матчына слова» (К. Цвірка). Не ўсе, не заўсёды і не ва ўсім з ім пагаджаюцца, прымаюць яго пункт гледжання, але, што самае важнае для любога навукоўца, не заўважанымі яго публікацыі не застаюцца ніколі. І не толькі на радзіме. Паўла Уладзіміравіча Сцяцко як аўтарытэтнага белару-

скага вучонага і педагога, аўтара больш за 630 навукова-метадычных прац (у тым ліку 34 кніг: 8 манаграфій, 8 слоўнікаў, 18 дапаможнікаў для вышэйшых і сярэдніх навучальных устаноў) добра ведаюць на многіх славiстычных аддзяленнях шэрага еўрапейскіх універсітэтаў (Беласток, Варшава, Прага і інш.). Ён уваходзіў у склад буйных міжнародных лінгвістычных арганізацый, рэдкалегій айчынных і замежных навуковых выданняў.

Нарадзіўся Павел Сцяцко 5 сакавіка 1930 г. у вёсцы Грабава Зэльвенскага раёна Гродзенскай вобласці ў шматдзетнай сям'і. Рана абуджаная ў душы прага да знаёмства з нязведаным ужо ў пяцігадовым узросце прывяла яго ў пачатковую польскамоўную школу. Вучыўся старанна, спорна, хутка, ды і вучоба давалася лёгка: у першым класе затрымаўся толькі адзін месяц, да канца навучальнага года паспяхова скончыў і другі клас. Пазней за трэцім класам быў адразу пяты, а за ім – сёмы.

Пасля выдатнага заканчэння Дзяржынскай сямігодкі – бліскучая вучоба ў Ваўкавыскім педвузлішчы, за што здольнага юнака без экзаменаў залічылі на фізічна-матэматычны факультэт Гродзенскага педагагічнага інстытута. Аднак ужо праз два месяцы вучобы юнак зразумеў, што сапраўднае яго прызначэнне – філалогія, і перавёўся на літаратурны факультэт. Па заканчэнні інстытута дыплом выдатніка пацвердзіў правільнасць зробленага выбару і садзейнічаў залічэнню яго выкладчыкам кафедры беларускай мовы і літаратуры сваёй навучальнай установы (1953–1960 гг.).

Пазней была аспірантура пры Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа Акадэміі навук БССР (1960–1962 гг.), дзе пад кіраўніцтвам акадэміка М. Бірылы ў 1962 г. ён паспяхова абараніў кандыдацкую дысертацыю па лексічна-семантычных асаблівасцях зэльвенскіх гаворак [5]. Аб'ектам даследавання была абрана побытавая лексіка гаворак, паколькі «ў ёй захоўваецца найбольшая колькасць традыцыйных слоў, цікавых для даследчыка лексічнай сістэмы гаворак» [5, с. 4].

Матэрыялам даследавання сталі аўтарскія запісы маўлення жыхароў Зэльвенскага раёна на працягу 1950–1960 гг. У форме лексікаграфічнай працы Павел Сцяцко прааналізаваў 905 дзя-

лектных слоў, што называюць жылыя памяшканні і розныя гаспадарчыя пабудовы, найменні хатняга начыння і гаспадарчых прылад, мэблі, посуду, транспартных сродкаў і вупражы, адзення і абутку, ежы і напояў, падаў адметнасці ўтварэння дыялектнай лексікі, яе паходжання, суадносін з адпаведнымі формамі літаратурнай мовы, адзначыў іншамоўныя запазычанні.

Пазней сабраныя дыялектныя матэрыялы і тэкст дысертацыі былі апублікаваныя некалькімі самастойнымі выданнямі, што сталі настольнымі даведнікамі не аднаму пакаленню беларускіх дыялектолагаў [8].

З 1962 г. Павел Сцяцко працуе на кафедры беларускага мовазнаўства Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя А. Горкага, якую тады ўзначальваў прафесар Ф. Янкоўскі. У лютым 1980 г. ён паспяхова абараняе доктарскую дысертацыю «Субстантыўная дэрывацыя ў беларускай народна-дыялектнай мове» [6; 7], дзе вывучаў словаўтваральныя адметнасці беларускіх гаворак у супастаўленні з дэрывацыяй літаратурнай мовы. Для сінхранічнага аналізу словаўтваральнай структуры даследчык абраў каля 50 тысяч афіксальных нazoўнікаў. У выніку было выяўлена больш за 1560 дэрывацыйных тыпаў з удзелам у іх больш за 600 фармантаў, устаноўлена прадуктыўнасць кожнага фарманта ў беларускай дыялектнай мове [6].

У 1981 г. Павел Сцяцко пераязджае на працу ў Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны і абіраецца загадчыкам кафедры рускага, агульнага і славянскага мовазнаўства, а ў 1990 г. вяртаецца ў alma mater і ўзначальвае спачатку кафедру беларускай культуры, а пазней беларускага і тэарэтычнага мовазнаўства Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы (да 2007 г.).

Кола навуковых інтарэсаў Паўла Сцяцко даволі разнастайнае і шырокае. Ён аднолькава паспяхова даследуе розныя ўзроўні дыялектнай і літаратурнай мовы: фаналогію, марфалогію, сінтаксіс, лексіку. Прыкметныя ў айчынай лінгвістычнай навуцы яго працы па пытаннях беларускага і славянскага словаўтварэння, этымалогіі асобных слоў, адметнасцей мовы мастацкіх твораў, культуры мовы і маўлення, метадыкі выкладання беларускай мо-

вы ў ВНУ і інш. Не застаюцца па-за ўвагай творцы і значымыя навуковыя публікацыі іншых калег «па цэху»: ён рэгулярна выступае ў навуковым друку са змястоўнымі і нярэдка палемічнымі рэцэнзіямі. Дастаткова поўнае ўяўленне пра мовазнаўчыя гарызонты Паўла Сцяцко дае двухтомнае выданне выбраных прац вучонага пад назвай «Мовазнаўчы досвед» [10].

Сапраўдны патрыёт роднага краю, пераважную большасць дыялекталагічных даследаванняў Павел Сцяцко прысвяціў сваёй любай Зэльвеншчыне. На жаль, не кожны куток нашай Бацькаўшчыны прадстаўлены чатырма тамамі асобных кніжак «Дыялектны слоўнік», «Народная лексіка», «Народная лексіка і словаўтварэнне», «Слоўнік народнай мовы Зэльвеншчыны» [8; 14], а таксама дзясяткамі артыкулаў у розных выданнях, напісаных высокакваліфікавана і прафесійна, з добрым веданнем і тонкім адчуваннем салодкага водару сакавітага народнага слова.

Шмат зрабіў Павел Сцяцко як непасрэдным выканаўца і кіраўнік навуковага калектыву па ўпарадкаванні беларускай тэрміналогіі розных галін навукі, найперш лінгвістычнай. Выдадзеныя пры яго непасрэдным удзеле «Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў» [13], «Слоўнік лінгвістычнай тэрміналогіі (беларуска-расійска-польскі і польска-расійска-беларускі)» [16] і «Руска-беларускі фізічны слоўнік» [2] з'яўляюцца аўтарытэтнымі навуковымі даведнікамі, што карыстаюцца належным попытам як у навучэнцаў і маладых даследчыкаў, так і ў сталых аўтарытэтных вучоных Беларусі і замежжа.

Больш за 60 гадоў плённа і самааддана адпрацаваў Павел Сцяцко на педагагічнай ніве. За гэты час многія тысячы настаўнікаў роднай мовы слухалі яго лекцыі, спасцігалі багаты навуковы свет свайго настаўніка, вучыліся ў яго любові і пашане да слова, да беларускай мовы, да нашай слаўнай і шматпакутнай Айчыны.

Свой багаты педагагічны вопыт Павел Сцяцко ўдала ўвасобіў у многіх вучэбных дапаможніках, праграмах, метадычных распрацоўках па сучаснай беларускай літаратурнай мове, што неаднаразова перавыдаваліся ў нашай краіне. Шырока вядомыя яго вучэбныя дапаможнікі «Беларуская мова» для сярэдніх наву-

чальных устаноў [1] і «Сінтаксіс сучаснай беларускай мовы» для студэнтаў педінстытутаў Беларусі [15], якая вытрымала аж чатыры выданні (1969 г., 1980 г., 1987 г., 2006 г.) і па-ранейшаму застаецца аўтарытэтным і папулярным падручнікам у студэнцкім асяроддзі.

Павел Сцяцко – адзін з аўтараў дапаможнікаў для студэнтаў-філолагаў «Сучасная беларуская літаратурная мова: Лексікалогія. Лексікаграфія. Фразеалогія. Фаналогія. Арфаэпія. Графіка і арфаграфія» (1976 г.), «Сучасная беларуская літаратурная мова: марфалогія» (1975 г., 2-е выд. 1980 г.), шэрага іншых выданняў для вышэйшай школы Беларусі, а таксама суаўтар акадэмічнай граматыкі беларускай мовы (1985–1986 гг.).

Важнае месца ў творчай спадчыне вучонага-педагага займаюць праблемы культуры маўлення, якім прысвечана вялікая колькасць навуковых артыкулаў і шэраг манаграфічных выданняў. Так, у навучальных дапаможніках для студэнтаў «Праблемы нормы, культуры мовы» [12] і «Праблемы лексічнага нармвання беларускай мовы» [11] аўтар разглядае пытанні адраджэння і далейшага развіцця сучаснай беларускай літаратурнай мовы, удакладнення шэрага яе нормаў усіх узроўняў моўнай сістэмы, у тым ліку і лексічнага фонду. Гэтыя працы Паўла Сцяцко прыхільна сустрэтыя навукова-педагагічнай грамадскасцю краіны, пра што сведчаць шматлікія станоўчыя водгукі ў друку. Аднак тыраж выданняў быў абмежаваны і прызначаны найперш для вучэбных мэт у Гродзенскім дзяржаўным універсітэце. Таму ў 2002 г. гэтыя кнігі былі аб'яднаны ў адну і апублікаваныя значным тыражом для шырокага кола карыстальнікаў пад агульнай назвай «Культура мовы» [9].

Шмат зроблена вучоным і ў даследаванні анамастычнай спадчыны роднага краю. Тут прыярытэт Павел Сцяцко надае найперш антрапаніміцы і тапаніміцы – як роднай Зэльвеншчыны, так і цалкам усёй Гродзеншчыны [3; 4; 10 і інш.].

Несумненна, вельмі важным для айчынай лінгвістыкі быў бы працяг і завяршэнне публікацыі «Анамастычнага слоўніка Гродзеншчыны» [3], першая частка якога з'явілася яшчэ ў 2005 г. і змяшчае каля 10500 мікратапонімаў, сабраных навукоўцамі і

студэнтамі Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Пасля гэтай публікацыі вучоны зрабіў значны ўнёсак у даследаванне антрапанімічнай спадчыны беларусаў (маюцца на ўвазе найперш артыкулы ў часопісе «Роднае слова» і іншых навукова-метадычных выданнях).

Многа ўвагі, асабліва ў 1990–2000-я гады, надае Павел Сцяцко падрыхтоўцы навуковых кадраў. Пад яго кіраўніцтвам каля дзесяці маладых даследчыкаў абаранілі кандыдацкія дысертацыі і паспяхова сцвярджаюць сябе як навукоўцы ў беларускай лінгвістыцы, а адзін з іх ужо стаў і доктарам філалагічных навук.

Вучоны заўсёды клапаціўся пра павышэнне ўласнага навуковага ўзроўню: стажыраваўся ў Карлавым універсітэце ў Празе (1983 г.), у Варшаўскім універсітэце (1988 г.). На працягу чатырох гадоў (1991–1994 гг.) Павел Сцяцко чытаў курс параўнальнай граматыкі ўсходнеславянскіх і польскай моў у беластоцкім філіяле Варшаўскага ўніверсітэта.

Аднак узрост бярэ сваё, і з 2016 г. Павел Сцяцко пакінуў выкладчыцкую працу, але толькі не навуковую. Ён па-ранейшаму друкуе ў часопісах, газетах, навуковых зборніках свае змястоўныя філалагічныя артыкулы па самых актуальных і надзённых пытаннях беларускай лінгвістычнай навукі.

Літаратура

1. Кавалёва, М. Ц. Беларуская мова / М. Ц. Кавалёва, П. У. Сцяцко. – Мінск : Вышэйшая школа, 1970. – 247 с.
2. Каладзінскі, А. М. Руска-беларускі фізічны слоўнік / А. М. Каладзінскі, Д. М. Карацінская, П. У. Сцяцко ; пад рэд. Л. М. Ківача. – Гродна : ГрДУ, 1999. – 497 с.
3. Ламака, В. М. Анамастычны слоўнік Гродзеншчыны : у 2 ч. / В. М. Ламака [і інш.] ; пад рэд. П. У. Сцяцко. – Гродна : ГрДУ, 2005. – Ч. 1 : Мікратапонімы. – 346 с.
4. Слоўнік рэгіянальнай лексікі Гродзеншчыны / пад рэд. М. А. Даніловіча, П. У. Сцяцко. – Гродна : ГрДУ, 1999. – 151 с.
5. Стецко, П. В. Предметно-бытовая лексика зельвенских говоров : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / П. В. Стецко ; Ин-т языкознания АН БССР. – Минск, 1962. – 20 с.
6. Стецко, П. В. Субстантивная деривация в белорусском народно-диалектном языке : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / П. В. Стецко ; Ин-т языкознания АН БССР. – Минск, 1979. – 45 с.
7. Сцяцко, П. У. Беларускае народнае словаўтварэнне: афіксальныя назоўнікі / П. У. Сцяцко ; рэд. М. В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1977. – 320 с.
8. Сцяцко, П. У. Дыялектны слоўнік : з гаворак Зэльвеншчыны / П. У. Сцяцко. – Мінск : Навука і тэхніка, 1970. – 184 с. ; Сцяцко, П. У. Народная лексіка / П. У. Сцяцко. – Мінск : Навука і тэхніка, 1970. – 176 с. ; Сцяцко, П. У. Народная лексіка і словаўтварэнне / П. У. Сцяцко. – Мінск : Навука і тэхніка, 1972. – 286 с.

9. Сцяцко, П. У. Культура мовы / П. У. Сцяцко. – Мінск : Тэхналогія, 2002. – 444 с.
10. Сцяцко, П. У. Мовазнаўчы досвед (выбраныя творы) : у 2 ч. / П. У. Сцяцко. – Гродна : ГрДУ, 2005. – Ч. 1 : Дыялекталогія. Сучасная мова і методыка. Анамастыка. Міжмоўныя стасункі. – 377 с. ; – Ч. 2 : Культура мовы. Тэрміналогія. – 379 с.
11. Сцяцко, П. У. Праблемы лексічнага нармавання беларускай мовы / П. У. Сцяцко. – Гродна : ГрДУ, 1999. – 292 с.
12. Сцяцко, П. У. Праблемы нормы, культуры мовы / П. У. Сцяцко. – Гродна : ГрДУ, 1998. – 293 с.
13. Сцяцко, П. У. Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П. У. Сцяцко, М. Ф. Гуліцкі, Л. А. Антанюк ; пад рэд. М. В. Бірылы, П. У. Сцяцко. – Мінск : Вышэйшая школа, 1990. – 222 с.
14. Сцяцко, П. У. Слоўнік народнай мовы Зэльвеншчыны / П. У. Сцяцко. – Гродна : ГрДУ, 2005. – 145 с.
15. Яўневіч, М. С. Сінтаксіс сучаснай беларускай мовы / М. С. Яўневіч, П. У. Сцяцко. – Мінск : Аверсэв, 2006. – 285 с.
16. Jurowiec, E. Słownik terminologii lingwistycznej białorusko-rosyjsko-polski i polsko-rosyjsko-białoruski / E. Jurowiec [i in.]. – Białystok, 1994. – 161 s.

ТАЦЦЯНА СЦЯШКОВІЧ

Адметны след у гісторыі айчыннай лінгвістыкі пакінула Таццяна Піліпаўна Сцяшковіч – вядомы беларускі педагог і мовазнаўца, мужная і добразычлівая жанчына, самаадданая і самаахвярная працаўніца.

Яна нарадзілася ў гарадскім пасёлку Чэрвень Мінскай вобласці 25 снежня 1904 г. (па новым стылі) у сялянскай сям’і. Прага да ведаў і філалагічныя здольнасці прывялі яе ў славу Мінскага белпедтэхнікум (1922–1925 гг.).

Самастойны працоўны шлях Т. Сцяшковіч пачала выхавацелем у дзіцячым садку г. Віцебска. Па заканчэнні літаратурна-лінгвістычнага аддзялення БДУ (1930 г.) яна больш за 10 гадоў настаўнічала ў школах Магілёўскай і Віцебскай абласцей.

Вялікая Айчынная вайна на ўсё далейшае жыццё пакінула ў душы глыбокую незагойную рану: Таццяна Піліпаўна страціла мужа і траіх маленькіх дзяцей. Па сведчанні Івана Германовіча дзеці загінулі «пры эвакуацыі пад бамбёжкай», а муж – неўзабаве на фронце [1, с. 64].

На думку Івана Лепешава, муж загінуў «пад бамбёжкай у Мінску», а «трое дзяцей, захварэўшы на адзёр», памерлі ў эвакуацыі ў Саратаўскай вобласці [3]. Менавіта там, у эвакуацыі, не маючы магчымасці ўладкавацца на працу па спецыяльнасці,